

*Guardians of the Memory
Пазители на паметта*

ДАРИТЕЛСКАТА АКЦИЯ НА СК „ХРИСТО БОТЕВ“ ЗА ПОСТРОЯВАНЕТО НА ПЪРВИЯ БЮСТ-ПАМЕТНИК НА ХРИСТО БОТЕВ В ПЛОВДИВ ПРЕЗ 1927 Г.

Пламен Четелязов

Регионален исторически музей – Пловдив

Резюме. Настоящата статия е посветена на дарителската акция на Спортен клуб „Христо Ботев“ – Пловдив, която събира средства за построяването на първия бюст-паметник на Ботев под тепетата. Акцията се осъществява в периода ноември 1926 г. – юни 1927 г., а подробна информация за нея пазят откритите през 2012 г. „Протоколна книга на спортен клуб „Христо Ботев“ – Пловдив 1926 – 1927“ и „Златна книга на спортен клуб „Христо Ботев“ – Пловдив“, от 1927 г. Статията съдържа описание на всички осъществени инициативи за събирането на средства по построяването на паметника, имената и заеманите длъжности на клубните членове, които осъществяват акцията, както и имената на държавници, общественици и творци, подпомогнали създаването на скулптурата. Сред тях са Цар Борис III, Андрей Ляпчев – министър-председател на България, Цанко Лавренов – художник, Недко Каблешков – общественик и публицист, д-р Грую Хр. Данов – издател, Нягул Станчев – художник, Георги Атанасов – основател и председател на Дружеството на южнобългарските художници, архитект Стойко Стойков и др.

Keywords: Hristo Botev, monument, Plovdiv, charity

В периода 1906 – 1907 г. във френския колеж „Св. Августин“ е образуван първият футболен тим в Пловдив. Този спорт бързо печели младежите под тепетата, а между 1910 и 1912 г. се образуват и други отбори, които изчезват с ентусиазма и амбицията на своите инициатори.

Спортен клуб „Христо Ботев“ е създаден през 1912 г. от ученици на Първа мъжка гимназия и френския колеж. Клубът развива лека атлетика, баскетбол, волейбол и други спортове, но става популярен с футболния си отбор, който завоюва своята първа национална шампионска титла през 1929 г.¹⁾

През март 2012 г. ПФК „Ботев“ (Пловдив) – най-старият от съществуващите футболни клубове в България, отпразнува своята 100-годишнина. Честванията

станаха повод да се появят два изключително ценни исторически документа, които са ключови предпоставки за написването на настоящата статия. Първият документ е „Протоколна книга на спортен клуб „Христо Ботев“ – Пловдив“ с протоколите от заседанията на настоятелството в периода от ноември 1926 г. до ноември 1927 г. Тя беше предоставена на Регионален исторически музей – Пловдив, от дарителя Желязко Славов Бургелов през април 2012 г. Вторият документ е „Златната книга на спортен клуб „Христо Ботев“ – Пловдив“ от 1927 година. Тя беше подарена на ПФК „Ботев“ от г-н Здравко Димитров – тогавашен областен управител на Пловдив, на 2 юни 2012 г.

Една от големите грижи на СК „Христо Ботев“ в началото на 20-те години на миналия век е липсата на собствено игрище. Управителният съвет, избран през 1924 г., взима решение за построяването на такова. Следва упорит безвъзмезден труд от членовете на клуба и успешна акция за събирането на дарения. Така игрището в квартал „Ухото“ е готово през май 1926 г. Ротмистър Христо Кънчев – подпредседател на СК „Христо Ботев“ – Пловдив, заявява:

„Признателността на клуба към своя патрон – великия и вдъхновен поет и борец за свобода Христо Ботев, не се състоеше само в това, да носи неговото име. Трябваше да се направи нещо, което да даде по-силен израз на тази признателност. И когато се сложиха вече основите на спортното игрище, в него трябваше да се постави нещо, което да свидетелства, че това е игрище, носещо покритото със слава име на Христо Ботев, и че всеки младеж, който влезе в него, трябва да знае, че преди да започне да спортува, трябва да се вдъхнови от възвишените чувства на поета-революционер. Така се реши да се изгради бюст-паметник на Христо Ботев пред игрището. Средства, както и друг път, пак нямаше, но ще се намерят... За целта Управителният съвет на клуба обяви публично, че се основава фонд „Постройка на бюст-паметник на Христо Ботев“.²⁾

На 16-и ноември 1926 г. настоятелството на СК „Христо Ботев“ набелязва 5 инициативи за събиране на средства по построяването на бюст-паметника: създаването на „Златна книга на спортен клуб „Хр. Ботев“ Пловдив“, провеждането на предметна томбола, изпращането на покани към видни български писатели и общественици, които да изнасят научни лекции в Пловдив, организирането на коледен хор и неделни следобедни забави. По-късно са добавени още две инициативи: организирането на бал през март 1927 г., на който да стане тегленето на томболата, и разпродажба на „Ботев лист“.³⁾

Заедно с решението за „Златната книга на спортен клуб „Хр. Ботев“ Пловдив“ е записано, че „най-напред ще бъде поднесена на Негово величество Царя на българите“⁴⁾. Решава се върху корицата да бъде поставен портрет на Ботев от цветни бои, като председателят Георги Хитрилов трябва да „даде формат“, а ротмистър Христо Кънчев да го поръча. Фамилията на художника, нарисувал Ботев, е Станчев. След консултация със специалисти от Градската художествена галерия – Пловдив, се изясни, че става въпрос за Нягул Станчев. Клубът плаща 200 лв. за

лика на Ботев върху корицата, 20 лева за изработването на специална винетка и 500 лв. за изрисването на герба на България върху първата страница.

На 28 януари 1927 г. секретарят Вълко Куманов е натоварен със задачата да заміне за София, където да поднесе „Златната книга“ за подпис на Цар Борис III. Царят подарява 2000 лв. за направата на паметника и се подписва точно под герба на първата страница. След това книгата е предоставена на Андрей Ляпчев – министър-председател на България. В нея той пише: „Всяко занимание иска почивка, най-добрата е спортът, както той дотъкмява онова що ежедневиия черен труд отнема и както той хармонира с възрастта и с дълга към отечеството“.⁵⁾ До тържественото откриване на паметника на 2 юни 1927 г. своите подписи и послания оставят още окръжният управител на Пловдив, председателят на окръжната комисия и началникът на Пловдивския гарнизон.

„Златната книга“ продължава да се представя на политици, военни и общественици цели 10 години след откриването на бюст-паметника. С тази задача е била натоварена комисия в състав: Георги Хитрилов, Христо Кънчев, Димитър Иванов – подпредседател, Виктор Молхов – касиер, Аврам Вентура – домакин, Михаил Джувков – завеждащ спортни дейности. Решено е освен отделни страници за големите дарители да бъде създадена и колективна страница за членове дарители, която, за съжаление, не е попълнена. В „Протоколната книга“ обаче е записано, че СК „Христо Ботев“ получава ежемесечни „волни пожертвувания“ от някои членове на клуба в размер на 30 лева отделно от членския внос. Сред тях са Катя Велеганова, Жак Фридман и С. Перец.⁶⁾

Следващата инициатива по дарителската акция е организирането на бал с предметна томбола.

Настоятелството на клуба вече е провело едно такова мероприятие, с което са събрани средства за „специалист-предприемач“⁷⁾, притежаващ необходимите технически познания и уреди за построяването на новото игрище.

Решено е на подпредседателя Димитър Иванов да бъдат отпуснати 25 000 лева за закупуване на предмети. Определена е и датата за провеждане на бала – 27.03.1927 г. За целта Вълко Куманов взима разрешение от Окръжното управление и отпечатва 6000 билета по 10 лева. На 22 март се отпускат 1000 лева за подготовката на празника, а Димитър Иванов ангажира залата на театъра. На 19 април 1927 г. касиерът по томболата Аврам Вентура докладва, че чрез инициативата са постъпили 61 000 лв. Разходите по организирането и провеждането на томболата са 28 675 лв., а чистите приходи възлизат на 32 325 лв. В Протокол №22 от 3 май 1927 г. са описани предметите, които са останали непотърсени след провеждането на томболата – портрет на Христо Ботев в рамка, пешкирник от орехово дърво с огледало, гарнитура за шиене, закачалка с огледало и др.⁸⁾

На 16 ноември 1926 г. е взето решението да се изпратят покани към видни български писатели и общественици, които да изнасят научни лекции в Пловдив. Протоколната книга не пази сведения за успешното им провеждане. Среща се обаче

информация за т.нар. „Ботев лист“, в който ще бъдат публикувани статии на видни общественици, спомени за Христо Ботев и моменти из дейността на клуба. На 17 май 1927 г. се взема решение Михаил Джувков, Аврам Вентура и Георги Кръстев да поканят прогимназията „Христо Ботев“, която да вземе участие в разпространението. „Ботев лист“ съдържа 8 страници и е издаден на 2 юни 1927 от редакционен колектив при СК „Христо Ботев“ – Пловдив. Недко Каблешков също изпраща своя статия за сборника, която обаче е публикувана в отделна брошура със съдействието на издателя д-р Грую Хр. Данов.⁹⁾ На 27 май 1927 г. се съставя комисия начело с Никола Щерев – Старика, която се заема с разпространението на брошурата, а Димитър Иванов и Аврам Вентура я популяризират сред учениците.¹⁰⁾

Последната инициатива по дарителската акция е организирането на „коледуване“. За целта е създаден коледен хор, а на 28 декември Вълко Куманов докладва, че благодарение на събитието са събрани 1731 лв.¹¹⁾

В последните страници на Протокол №4 четем, че се взема решение бюстът на Христо Ботев да бъде изработен от врачански камък. Георги Хитрилов и Димитър Иванов са натоварени със задачата да влезнат в „пазарлъци“ със скулптора Кирил Георгиев, който първи проявява интерес за изработката на паметника. Към 18 януари той е започнал да изработва гипсов модел, който да бъде предложен за одобрение. На 1 февруари 1927 година Георги Хитрилов докладва, че и други скулптори се захващат с изработката на гипсови модели, което кара настоятелството на СК „Христо Ботев“ да организира конкурс, в който се включват Васил Вичев, Кирил Георгиев, Янко Павлов, Иван Топалов и още трима творци, чиито имена не са запазени.

В Протокол №12 е записано: „Относно датата на конкурса, реши се за 13 март тази година, като срока за представяне на моделите се продължава до 12 март“.¹²⁾ На 8 март 1927 г. са определени членовете на журито, което трябва да оценява скулптурите в конкурса. За председател е избран Георги Атанасов (един от основателите и председателите на Дружеството на южнобългарските художници¹³⁾), а членове на комисията са арх. Стойко Стойков (една от най-ярките фигури в пловдивската архитектурна колегия в периода 1920 – 1940 г.¹⁴⁾), легендарният художник Цанко Лавренов, Георги Хитрилов, С. С. Салгънджиев и Н. Радомиров.

На 15 март се прочита протоколът на журито от проведения конкурс и става ясно, че единодушно е одобрена работата на Васил Вичев. Скулпторът е роден на 2 октомври 1899 г. в Сливен. Средното си образование завършва в Пловдив. През 1922 г. постъпва в Индустриалното рисуwalно училище в София, но го напуска поради материални затруднения. Работи по архитектурно оформление на фасади, вътрешно оформление на тавани. През 1923 г. изработва първата си скулптура – „Дядо Никола“ в Трявна. Участва в редица конкурси, като след първата премия от конкурса на СК „Христо Ботев“ е назначен за скулптор в Пловдивска община. Изработва бюстове на Георги С. Раковски и на Христо Г. Данов. Автор е на бюстове в Стара Загора, Бургас, Сливен, Русе¹⁵⁾. Договорът с Васил Вичев е подписан на

22 март 1927 г. На същата дата се решава на всички скулптори, участвали в конкурса, да бъдат заплатени по 400 лв., а на Янко Павлов са гласувани 1000 лв. Към 19 април 1927 разходите за постройката на бюст-паметника вече са 18 464 лв. На тази дата се решава спешно да се отпуснат 3000 лв. на Васил Вичев поради „за трудненото му финансово положение“⁽¹⁶⁾, като се взема решение след Великден да му се дадат още толкова. На 3 май 1927 г. се отпускат и 1500 лв. за покупката на „5 кубика камъни, 3 кубика пясък, вар и 2 надници“. Общо разходите по направата на скулптурата достигат 26 000 лв., а към тях не се включват разходите по украсата на игрището, освещаването, спортните състезания и др.⁽¹⁷⁾

Бюст-паметникът на Христо Ботев е открит тържествено и осветен на 2 юни 1927, когато се чества патронният празник на СК „Христо Ботев“ – Пловдив, и се отбелязват 15 години от създаването на клуба. От Протоколната книга става ясно, че за организиране на празника не се пестят усилия и пари. Само за украса са похарчени близо 12 000 лв. Устроени са атлетически състезания, за които е поканен СК „Сердика“ (София) и са подготвени 100 медала с ленти, както следва: I награда с бяла лента, II със зелена и III с червена. Кулминацията на спортните прояви е футболният мач на „Ботев“ срещу „Левски“ (София). Изработени са малки фотографии на бюст-паметника, за да се разпространяват по време на честването. Правят се плакати с творби на Ботев, които се поставят на видни места из града.⁽¹⁸⁾

При откриването на паметника Недко Каблешков държи пламенна реч. На церемонията присъства лелята на Ботев. Поборникът Иван Андонов прочувствено заявява: „Не случайността постави паметника на великия българин на това място. Провидението е внушило на клубните членове да го вдигнат тук. Запомнете това – през Априлското въстание, когато в Пловдив са докарани заловени въстаници, близо до това място османците ги избиват и то е напоено с толкова много българска кръв. Днес тук стои каменният лик на певеца за свобода и величав борец на милото ни Отечество. Нека неговият дух ви окрилява винаги в спортните битки за чест и слава на нашия град. Да живеят България!“ След думите му звучи траурен марш, знамената са сведени и започва поднасянето на венци и цветя. Паметникът стои на първоначалното си място 34 години. През 1961 година е преместен пред централния вход на новия стадион „Христо Ботев“.⁽¹⁹⁾ Бюст-паметникът е реставриран, а пиедесталът обновен през 2010 година по случай 98-мата годишнина на клуба.

В публичното пространство се срещат различни неясноти около историята и съдбата на монумента. Във вестник „Марица“ от 15.12.2007 г. четем: „Този паметник на Христо Ботев е познат на повечето пловдивчани, които посещават градината „Цар Симеон“. Малцина обаче знаят, че монументът е поръчан и платен от футболен клуб „Ботев“⁽²⁰⁾. В Цар-Симеоновата градина действително има бюст-паметник на Христо Ботев, който отново е изработен от Васил Вичев. Този монумент обаче е съвсем различен проект. Изработен е по поръчка на община Пловдив и е поставен през 1933 г. Във вестник „Победа“ от 26.08.1932 г. четем: „Скулпторът В. Вичев усилено изготвя бюста на Хр. Ботев, който ще бъде открит

през м. септември. Изработеният бюст е хубав и голям и ако бъде поставен на лично място, ще се задоволят старанията на общинската управа да се украси с истински ценности градината „Цар Симеон“. На 31.05.1933 г. вестникът пише: „От няколко седмици е поставен бюстът на Хр. Ботев в градината „Цар Симеон“⁽²¹⁾).

Друго често срещано твърдение е, че бюст-паметникът пред стадион „Христо Ботев“ е копие от цимент. Специалисти от Ателие за реставрация и консервация към ОИ „Старинен Пловдив“ обследваха бюст-паметника и приеха становището, че монументът е изработен от камък. Изследванията ми по въпроса не се натъкнаха на нито едно сведение, че бюст-паметникът на Христо Ботев пред стадион „Христо Ботев“ не е оригиналът на Васил Вичев от 1927 г.

БЕЛЕЖКИ

1. Румен Минков. (2012) Сто години ФК „Ботев“ – Пловдив 1912 – 2012. Сдружение ПФК „Ботев 1912“ – Пловдив, Пловдив; Енциклопедия „България“ том 7. Академично издателство „Проф. Марин Дринов“. 1997, София; Георги Райчевски. (2004) Пловдивска енциклопедия. Библиотека Пловдив, трето преработено и допълнено издание.
2. Румен Минков. (2012) Сто години ФК „Ботев“ – Пловдив 1912 – 2012. Сдружение „ПФК „Ботев 1912“ – Пловдив“, Пловдив, с. 34 и с. 36.
3. Протоколна книга на спортен клуб „Христо Ботев“ – Пловдив. РИМ – Пловдив, фонд 07, инвентарен №10088а, Протокол №2, с. 28; Протокол №10, с. 41; Протокол №24, с. 61.
4. Протоколна книга на спортен клуб „Христо Ботев“ – Пловдив. РИМ – Пловдив, фонд 07, инвентарен №10088а, Протокол №2, с. 28.
5. Златната книга на спортен клуб „Хр. Ботев“ – Пловдив. Съхранява се от администрацията на ПФК „Ботев“ – Пловдив.
6. Протоколна книга на спортен клуб „Христо Ботев“ – Пловдив. РИМ – Пловдив, фонд 07, инвентарен №10088а, Протокол №8, с. 39; Протокол №12, с. 45; Протокол №9, с. 40; Протокол №13, с. 46; Протокол №5, с. 34; Протокол №4, с. 33.
7. Румен Минков. (2012) Сто години ФК „Ботев“ – Пловдив 1912 – 2012. Сдружение ПФК „Ботев 1912“ – Пловдив, Пловдив, с. 34.
8. Протоколна книга на спортен клуб „Христо Ботев“ – Пловдив. РИМ – Пловдив, фонд 07, инвентарен №10088а. Протокол №2, с. 28; Протокол №10, с. 41; Протокол №15, с. 49; Протокол №22, с. 58.
9. ТДДА – Пловдив. Фонд 1208К. Опис IV, архивна единица 280.
10. Протоколна книга на спортен клуб „Христо Ботев“ – Пловдив. РИМ – Пловдив, фонд 07, инвентарен №10088а. Протокол №2, с. 28; Протокол №24, с. 61; Протокол №25, с. 62.
11. Протоколна книга на спортен клуб „Христо Ботев“ – Пловдив. РИМ – Пловдив, фонд 07, инвентарен №10088а. Протокол №2, с. 28; Протокол №5, с. 34.
12. Протоколна книга на спортен клуб „Христо Ботев“ – Пловдив. РИМ – Пловдив, фонд 07, инвентарен №10088а. Протокол №12, с. 45.

13. Георги Райчевски. Пловдивска енциклопедия. Библиотека Пловдив, трето преработено и допълнено издание, 2004, с. 24.
14. Георги Райчевски. Пловдивска енциклопедия. Библиотека Пловдив, трето преработено и допълнено издание, 2004, с. 307.
15. Ботев в „бронз и гранит“ (Албум). Станислав Велчев. Велико Търново, 2008 г.
16. Протоколна книга на спортен клуб „Христо Ботев“ – Пловдив. РИМ – Пловдив, фонд 07, инвентарен №10088а. Протокол №20, с. 55.
17. Протоколна книга на спортен клуб „Христо Ботев“ – Пловдив. РИМ – Пловдив, фонд 07, инвентарен №10088а. Протокол №4, с. 33; Протокол №7, с. 37; Протокол №9, с. 40; Протокол №16, с. 50; Протокол №13, с. 46; Протокол №15, с. 49; Протокол №22, с. 58.
18. Протоколна книга на спортен клуб „Христо Ботев“ – Пловдив. РИМ – Пловдив, фонд 07, инвентарен №10088а. Протокол №20, с. 55; Протокол №24, с. 61; Протокол №26, с. 64; Протокол №25, с. 62.
19. Румен Минков. Сто години ФК „Ботев“ – Пловдив 1912 – 2012. Сдружение ПФК „Ботев 1912“ – Пловдив, 2012, Пловдив, с. 39.
20. Футболисти вдигат паметник (История със снимки). В. Марица (Пловдив), №334, 15 дек. 2007, с. 26.
21. В. Победа (Пловдив) №763, 26 авг. 1932, с. 2; №989, 31 май 1933, с. 2.

„HRISTO BOTEV“ SPORTS CLUB'S 1927 FUNDRAISING CAMPAIGN FOR THE MAKING OF THE FIRST BUST-MONUMENT OF HRISTO BOTEV IN PLOVDIV

Abstract. This article is dedicated to the campaign of „Hristo Botev“ sports club which raises funds for the making of the first bust-monument of Hristo Botev in Plovdiv. The campaign takes place in the period November 1926 – June 1927. Detailed data for this enterprise can be found in „Minute-book of „Hristo Botev“ sports club 1926 – 1927“ and „The golden book of „Hristo Botev“ sports club from 1927“. Both documents were discovered in 2012. The article depicts all accomplished initiatives, the names and the positions of the club members in charge plus the names of statesmen, public figures and artists in support. Some of them are Boris III – King of Bulgaria, Andrey Lyapchev – Prime Minister of Bulgaria, Tsanko Lavrenov – Painter, Nedko Kableshkov – public figure and publicist, DR Gruyu Hr. Danov – publisher, Nyagul Stanchev – painter, Georgi Atanasov – one of the founders and presidents of the Union of South-Bulgarian artists, Stoiko Stoikov – architect and others.

✉ **Mr. Plamen Cheteliazov**
Regional History Museum Plovdiv
Exposition „Union of Bulgaria 1885“
1, „Saedinenie“ square
4000 Plovdiv, Bulgaria
E-mail: rimplovdiv@gmail.com